

Francoze seznanil z učenjakom in političarjem Račkim. Zagorsky je rešil svojo nalogo s tisto preciznostjo, jasnostjo in preglednostjo, ki je lastna francoski znanosti. Knjiga je gladko čitna, dasi je v njej obdelana jako bogata literatura, literarni pomočki knjižnic v Belgradu, Buđim-Pešti, na Reki, v Pragi, na Dunaju in v Zagrebu. Snov je razdeljena v sledeča poglavja: Mladost Račkega (1828—1860; rojen v Fužinah nad Reko). Spisi Račkega do 1867. Politično delovanje Račkega do 1868. Akademija. Politično delovanje Račkega po l. 1868. Zgodovinska dela Račkega po l. 1867. V uvodu očrtuje pisatelj jugoslovansko prošlost, posebe hrvatsko državno zgodovino in Gajev ilirizem ter končno prikazuje hrvatsko borbo za glagolico. Ilirizem in glagolica sta naravni temelj študiji o Račkem; zakaj Rački stoji po svojem jugoslovanskem naziranju na podlagi ilirski; posebe pa je zanj tudi značilna vnema za združitev obeh cerkva in s tem srbskega in hrvatskega naroda. Rački je znanstveno utemeljil in v poedinostih izvedel misli Strossmajerjeve. Za oba je „Jugoslovanska Akademija“ središče delovanja, eden ji je ustanovitelj in pokrovitelj, drugi dolgoletni predsednik in voditelj. Ali je narodno-politični entuziazem združljiv z natančnostjo in vestnostjo znanosti? vprašuje pisatelj v „Conclusion“. Rački je romantično veroval, da je zgodovino pisati „ad docendum“, in vendar — se nič ne briga za kompozicijo in slog; ravnal se je v tem oziru po nemški znanosti. „Kakor jako mnogo čeških avtorjev, se je vdal globoko vplivu te Germanije, katere jarem je hotel vreči s sebe.“ Trajna slava Račkega je, da je ustanovil zgodovinsko-kritično šolo hrvatsko (Jelić, Smičiklas, Klaić, Šišić, Gruber, Horvat). Vpliv Račkega se je raztegnil na vse južne Slované: Kosovo „Gradivo“, „indispensable à l'historien“, je le nasledek in popolnilo „Documentis historiae croaticae periodum antiquam illustrantibus“. Njegovo splošno kulturno stališče označujejo besede, ki jih je rekel Rusu Kulakovskemu: „Ako bi bil Rus, bi bil sigurno slavofil, bi bil goreč pristaš naukov slovanske filozofije, le s to omejitvijo, da se ne more Evropa smatrati za gnilo in njena civilizacija za zastarelo. Mi drugi Slovani, mi se moramo od Evrope mnogo učiti, a ji ne vsega vzeti.“ Konec knjige zavzema kronološki seznam njegovih spisov (po številu 287!) in nekoliko njegove korespondence. — Razmerje do Smičiklasovega dela, ki je izšlo eno leto po Račkemu smrti, „Životi djela dra. Franje Račkoga“ (1895), in služilo Zagorskemu za temelj, pojasnjujeta Nikola Radojčić v „Letopisu Matice Srpske“ (1909 knj. 260, str. 61—65) ter V. Jagić v zanimivi oceni v svojem zadnjem „Archivu“ (XXXI., 253—259), kjer je vpel nekaj spominov iz osebnega občevanja z Račkim.

Dr. Fr. Ilešič.

**Pavle Sofrić: Tri priloga za poznavanje narodne duše kod nas Srba.** (Niš, 1909, 8°, str. 84.) To je zanimiva knjiga, ki prikazuje zgodovinski razvoj mišljenja srbskega naroda ter poudarja zlasti križarske vojne, renesanso in turško gospostvo. Križarske vojne so rodile Nemanjo in sv. Savo; provzročile so „silen prelom v duši našega naroda“, tako da je pod njih vplivom menjal svoje dosežanje „versko in politično življenje“. Renesansa nas je „zmešala baš pred borbo s Turki in jim tako olajšala pobeđo nad nami“. — Sofrićeva študija nalikuje sličnim delom Nemca K. Lamprechta, a očitvidno operira z nedostatnim gradivom in prebrzo generalizuje. Jovan Radonić, po čigar oceni (v „Let. Mat. Srpske“ 1909., zv. 6., 82 sl.) pišem to, poudarja te nedostatke sicer zelo zanimive knjige ter pravi n. pr.: „Ni dvoma, da so mase križarjev, ki so šle skozi srbske zemlje, in svrhe njih potovanja mogle vplivati na naš narod. A vpraša se, je li ta vpliv bil baš tako silen, da bi se od njega začelo novo življenje našega naroda v verskem, kulturnem in političnem pogledu... Naša stara književnost slabo računa s križarji, in kar

vemo o odnošajih križarjev napram našim političnim faktorjem, za to imamo zahvaliti zlasti zapadne in bizantijske vire . . ." V istini, križarji in Jugoslovani, to je še jako temna točka.

*Dr. Fr. Ilešič.*

**Mostar.** Von Robert Michel. Mit photographischen Aufnahmen von Wilhelm Wiener. Verlag von Carl Bellmann in Prag. 1909. M. 4°. 64 str., 27 velikih in 53 malih slik. Cena 6 K.

Moderni napredek bo vedno bolj izenačil evropska mesta; stare fasade in pomoli ter vegaste ulice se umikajo razkošnim stavbam in ravnim cestam. A ko ginejo ti spomeniki preteklosti, raste naša pieteta in danes skušamo vsaj v slikah ohraniti, kar bo treba prejeti slej podreti vsled rastočih življenjskih potreb in higijenskih zahtev. Kar je Nemcem Rotenburg ob Tauberi (Nürnberg je preveč „popravljen“), Vlačcem Brügge, Francozom Amiens in Čehom Praga, sta nam Jugoslovanom Dubrovnik in Mostar. — Avstrijski častnik kaže v pričujoči knjigi vso pestro orientalsko lepoto tega izlamskega mesta s slovanskim prebivalstvom. Kjer se Radobolja izliva v globoko, deročo Neretvo, se dviga v finem loku slavni stari most „kakor okamenel polumesec“; po njem ima mesto ime. V štirih slikah ga vidimo; pisatelj mu je posvetil celo poglavje. 30 džamij ima Mostar; drevje šumi okrog njih, potoki ali studenčki žubore pod njimi in vmes slišimo glas mujezinov, ki kličejo raz vitke minarete k molitvi, in zdi se nam, da zveni duša tega mesta iz njih glasov. Blizu džamij so mozlemska pokopališča: na vsakem grobu stoji dvoje kamenov, večji ob vzglavju. Ne štrlé vsi pokoncu, ampak starejši so nagnjeni; grobovi niso pravilno razvrščeni kakor pri nas, med njimi ni stezja, manjka tudi umetno zasajenih cvetic; priroda sama krasi grobove lepše, nego bi to mogla človeška roka: bršlin ovija kamene, med njimi pa rastejo črnulje, šipki in češminje; nekateri nagrobni spomeniki so skoro povsem zakriti z bujno travo. (Glej slike na str. 40—45!) Hiše so kamenite, strehe krijejo sive plošče iz kraških skal. Med hišami so intimna dvorišča z odprtimi stopnicami in lesenimi verandami; domačini se zbirajo pod senco starih košatih trt. Te sive, začrnele hiše se ujemajo z golimi kraškimi čermi v Mostarski okolici. Le tuptatam se dviga moderna stavba z rdečo streho in kazi soglasje. Po meščanskih hišah, po čaršiji (trgovskem delu mesta), dučanih (trgovinah) in kavarnah, pred cerkvami in džamijami opazuje pisatelj narodne tipe, noše in običaje; v izvrstnih fotografijah so ohranjene te študije. Serajevo kaže deloma že srednjeevropsko lice, a Mostar je še malo izpremenjen. Iz mesta gremo v okolico. Pust in gol je hercegovski Kras; karakteristična gora v Mostarski okolici je Stolac, ki se spušča kakor poševna miza proti mestu. Tem bolj kontrastira bujna dolina reke Radobolje z mnogimi slapovi in starimi mlini. To je razkošen vrt, najlepši spomladi, kadar žaré v nežnem zelenju rdeči cvetovi granatnih jabolk in pojejo slavci. Tajinstvenost kraških rek pa razodeva izvir Bune, ki stopa kot mogočna, kratka reka pod nebotično skalo na dan. — Slike so srečno izbrane in fino izdelane; nekatere so pravi biseri reproduksijske umetnosti; n. pr. male slike „Tabačičeva Džamija“ (str. 35), „Ein Dučan“ (str. 50) in „Nach Mostar“ (str. 64). Oprema knjige je elegantna, cena ob tolikem številu slik nenavadno nizka. Vsem, ki hočejo spoznati ta zanimivi del čudovito lepe in mnogovrstne jugoslovanske zemlje, priporočamo to knjigo.

*Milan Pajk.*

**Milan Marjanović: Spljet.** (Zvono III., štv. 22.) V precej obsežni brošuri, ki je izšla kot redna priloga Pokretovi šte. 243. v l. 1909., opisuje znani hrvaški literarni kritik prodiranje slovanskega življa v Dalmaciji proti morju, na zapad, pojav, ki je edini v zgodovini slovanstva in ki se sedaj na istih tleh vrši že drugokrat.